

ROMUALDAS DULSKIS

Vytauto Didžiojo universitetas

KONFUCIANIZMO IR KRIKŠČIONYBĖS DOKTRININĖS ANALOGIJOS IR SKIRTUMAI TARPRELIGINIO DIALOGO PERSPEKTYVOJE

Doctrinal Analogies and Differences between Confucianism
and Christianity in the Outlook of Interreligious Dialogue

SUMMARY

Confucianism, a system rich in humanistic values and teachings for living a noble life, is an invaluable partner for Christianity in interreligious as well as intercultural dialogue. We have arrived at a time for Confucianism to be understood not as a “pagan” opponent to the Christian Weltanschauung, but rather as a precursor and partner in creating a more humane world and revealing the essential mission of man. In the course of analyzing the possibilities of Confucian and Christian dialogue, two important aspects of Christian teachings become evident. Firstly, to what extent Christian doctrine is unique and to what extent it conveys a common religious human quest and, secondly, comparing both teachings helps to lead to a clearer perception of where lies the essence of Christian love and salvation. Confucianism does not operate within such concepts as Revelation or a Saviour, both of which are basic to Christianity. The ultimate Confucian goals of the individual and society are outlined in ways more characteristic to Chinese thinking, – humaneness, harmony, the Heavenly Principle. In Confucianism one of the central concepts, *the will of Heaven*, conveys the relationship between humanity and the Supreme Being. It can be said that in Confucian will of Heaven a certain Divine Revelation is manifested in a way that leads humanity toward its ultimate goal.

SANTRAUKA

Konfucianizmas, kaip nepaprastai turtinga humanistinių vertybių sistema ir kilnaus gyvenimo būdo mokymas, yra neįkainojamas tiek tarpreliginio, tiek tarpkultūrinio dialogo partneris krikščionybei. Šiandien atėjo laikas konfucianizmą suvokti ne kaip „pagonišką“ krikščioniškosios pasaulėžiūros oponentą, bet veikiau kaip krikščionybės pirmtaką ir partnerį kuriant žmoniškesnį pasaulį ir atskleidžiant esminį žmogaus pašaukimą.

RAKTAŽODŽIAI: tarpreliginis dialogas, konfucianizmas, krikščionybė, žmoniškumas, Zhu Xi.

KEY WORDS: interreligious dialogue, Confucianism, Christianity, humaneness, Zhu Xi.

Analizuojant konfucianizmo ir krikščionybės dialogo galimybes išryškėja du svarbūs krikščioniškojo mokymo aspektai. Pirma, kiek krikščioniškoji doktrina yra unikali ir kiek ji perteikia bendražmogiškus religinius ieškojimus. Antra, abiejų mokymų palyginimas padeda aiškiau suvokti, kur glūdi krikščioniškosios meilės ir išganymo kelio esmė. Konfucianizmas neoperuoja tokiomis sąvokomis kaip Apreiškimas ir Išganytojas, kuriuos yra pamatinės krikščionybės. Individo ir visuomenės galutiniai tikslai nusakomi kitokiomis, kinų mentalitetui būdingomis sąvokomis: žmoniškumas, harmonija, dangiškasis principas. *Dangaus valia* konfucianizme yra viena pagrindinių sąvokų, perteikiančių žmogaus santykį su Dievybe. Galima sakyti, kad konfucianistinėje Dangaus valioje atsiskleidžia tam tikras Dievo apreiškimas, kuris veda žmoniją jos galutinio tikslo link.

Konfucijus savo mokiniams mėgdavo dažnai priminti garbingus (tikrus ir legendinius) senovės Kinijos valdovus ir pabrėžti valdovų asmeninio pavyzdžio įtaką paprastų žmonių pasaulėžiūrai ir gyvenimui. Kai valdovas elgiasi kilniai, jo kilnumas tarsi koncentriniais ratilais nuvilnija į aplinką ir kuria šalyje harmoniją, tvarką, ramybę ir saugumą⁴¹. Šalies įstatymai, anot Konfucijaus, negarantuos tikro teisingumo, jei piliečiai sąmoningai nesieks moralaus gyvenimo. Pagaliau ir patys priimami įstatymai tik tuomet bus teisingi, jei jų pagrindas bus autentiškas žmoniškumas.

Gali kilti klausimas, ar Konfucijus ne per daug tikėjo dorybių reikšme visuomeniniam gyvenimui. Ar nėra naivu ir nerealistiška manyti, kad, norint įtvirtinti visuomenėje teisingumą, svarbiausia apeliuoti į valdovų ir pareigūnų dorumą? *Lunyu* pristato Konfucijų anaipol ne kaip naivų ir atitrūkusį nuo gyvenimo tikrovės asmenį, bet kaip gerai gyvenimą pažįstantį ir turintį turtingą gyvenimo patirtį išminčių. Konfucijus pažino savo laikmečio gyvenimo realijas su jų iššūkiais, ne kartą susidūrė su žmonių kietasirdyste, matė žiaurų ir korumpuotą valdovų elgesį. Jis, panašiai kaip Jėzus, buvo įsitikinęs, kad „iš vidaus, iš žmonių širdies, išeina pikti sumanymai, paleistuvystės, vagystės, žmogžudystės, sveti-

mavimai, godumas, suktybės, klasta, begėdystės, pavydas, šmeižtai, puikybė, neišmanymas“ (Mk 7, 21–22). Žmogaus vidinio sugedimo neįmanoma ištaisyti nei įstatymais, nei bausmėmis. Jis gali būti ištaisytas tik renkantis dorybingą gyvenimą. Panašiai kaip Jėzus, Konfucijus tikėjo, kad dorybingumas yra tarsi žiburys, nušviečiantis visą aplinkui, ir kad šios šviesos neįmanoma paslėpti (plg. Mt 5, 14–16).

Visas Konfucijaus mokinio kelias turi būti persmelktas dorybingumo. Konfucianistinis dorybingumas tai visų pirma geranoriškumas, rūpinimasis kitais, angažavimasis kitiems ir dalinimasis su kitais. Anot Konfucijaus mokinio Zengzi, Mokytojo kelias paremtas viena mintimi – nuoširdumo ir teisingumo praktiškumu⁴². Vis dėlto būtų naivu norėti visą Konfucijaus mokymą apibendrinti viena taisykle. Didžiojo kinų Mokytojo etika yra kompleksiška, nenusakoma nei vienu žodžiu, nei vienu sakiniu. Ji apima daugelį dorybių, kurias išmintingai pritaikyti atskirais gyvenimo atvejais reikia ne tik išvalgos, bet ir ilgalaikių lavinimosi pastangų.

Vienas iš *ren* ir kitų konfucianistinių vertybių sklaidos būdų yra geranoriška kritika. Tai visų pirma savikritika, kuri būtina individo moralei ir intelektualinei pažangai. Kilnus žmogus reflektuo-

ja savo poelgius ir pripažįsta savo trūkumus. Antroji kritikos rūšis – tai leistis būti kitų kritikuojamam. Konfucijus tęsė senąją Kinijos išminties tradiciją, bylojančią, kad nevalia užgniaužti iš šalies ateinančios kritikos. Nuo Han dinastijos laikų oficialiai įtvirtinus konfucianistinį mokymą, valstybės pareigūnai buvo mokomi priimti kritiką, kad išvengtų valdymo klaidų. Xunzi, plėtodamas konfucianistinę kritikos temą, mokė, jog kritiką reikia priimti dėkingai, kaip kitų mums teikiamą pagalbą. Trečioji kritikos rūšis – išdrįsti kritikuoti – reikalauja drąsos dorybės. Drąsa laikoma vienu iš kilnaus asmens bruožų: „Kas doras, tas ir drąsus.“⁴³ Tikras lojalumas ir tikra pagarba valdovui pasireiškia pastangomis apsaugoti jį nuo klaidingų sprendimų. Valdiniai turi išdrįsti pasakyti valdovui nemalonią tiesą.

Biblijoje kritika vienu ar kitu pavidalu sutinkama ne kartą. Ypač išpūdingai, o drauge labai nuoširdžiai, ji išreikšta Apreiškimo Jonui knygoje (plg. Apr 2, 1–3, 22). Bendru egzegetų sutarimu, ji nukreipta į ankstyvosios krikščionių Bažnyčios vyskupus. Ši geranoriška kritika kyla iš meilės ir priekaištuoja dėl meilės trūkumo. Meilė, būdama bazinė krikščionybės sąvoka, aprėpia visas dorybes ir kildina visus krikščioniškus poelgius. Tad Apreiškimo Jonui knygos kritika atgręžta ne į vieną iš dorybių, bet į bazinę dorybę, t. y. į patį krikščioniškojo gyvenimo centrą. Pokyčiai šiame centre būtinai nuvilnija koncentriniais ratilais per visą tikinčiųjų bendruomenę.

Aukščiausia konfucianistinės meilės žmonėms apraiška – tai ryžtas paaukoti savo gyvybę dėl tiesos ir teisingumo.

Anot Konfucijaus, kilnus žmogus dėl savo idealų nesibaimina nei patirti materialių ar finansinių nuostolių, nei netekti pareigų ar atsisakyti karjeros. Nėgana to, esant reikalui jis stoja tiesos ir teisingumo pusėn net gyvybės kaina. Tos pačios nuostatos laikėsi Mencijus, pabrėždamas išliekamąją dorybingumo vertę: „Man brangi gyvybė ir man brangus teisumas. Tačiau jei negalėčiau pasilaikyti jų abiejų, verčiau atsisakyčiau gyvybės ir pasilikčiau teisumą. Aš myliu gyvenimą, tačiau esama dalykų, kurie man yra svarbesni, nei gyvenimas. Taigi yra dalykų, kurių aš nenorėčiau daryti vien tam, kad išsaugočiau gyvenimą. Aš nekenčiu mirties, tačiau esama dalykų, kurių aš nekenčiu labiau nei mirties.“⁴⁴ Socialiai orientuotame konfucianizmo mokyme toks konfliktas visų pirma numatomas protestuojant prieš socialinę neteisybę ir valdovų savivalę.

Konfucianistinis idealas – išminčius – tai asmuo, kuris savo gyvenime vadovaujasi mylinčia išmintimi. Jis supranta Dangaus valią ir ją noriai vykdo. Išminčius yra įsitikinęs, kad svarbiausias žmogaus gyvenimo tikslas – kurti gėrį savyje ir savo aplinkoje. Gėris visuomet turi išliekamąją vertę, net jei atrodytų, kad konkrečioje istorinėje situacijoje jis pralaimi. Idant pajęgtų išmintingai gyventi, išminčius mokosi kontroliuoti savo grubiąją energiją *qi* ir sudaryti sąlygas išsiskleisti savyje dieviškajam principui *li*. Todėl visam išminčiaus gyvenimui būdinga savitvarda, humaniškumas, atjauta ir meilė žmonėms. Konfucianistų išminčiaus dorybių visuma bei jo ryžtas herojiškai pasiaukoti dėl tiesos ir gėrio daro jį maksimaliai panašų į krikščionių šventąjį.

INTELEKTUALINĖS IR MORALINĖS ELGSENOS MODELIAI

Konfucijus mokė besąlyginio gerumo tėvams: vaikai niekada neturėtų jų užgauti. „Tarnaudamas tėvams, gali jiems atsargiai ir santūriai paprieštarauti. Tačiau jeigu matai, kad jie nenori tavęs klausyti, išlik jiems pagarbus ir nepriešgyniauk. Rūpinkis jais ir nemurmėk.“⁴⁵ Konfucianistinė pagarba tėvams (*xiao*, 孝) siekia harmonijos šeimoje, o harmoningas šeimos gyvenimas tampa esmine prielaida harmonijai valstybėje ir visame pasaulyje. Vaikų elgesys turėtų būti toks, kad tėvai neturėtų dėl jų jokių rūpesčių, nebent vaikams susirgus. Mirusius tėvus bei protėvius dera pagerbti atitinkamomis apeigomis.

Vis dėlto pagarba tėvams nėra absoliuti. Xunzi pabrėžė, kad tokiais atvejais, kai tėvai elgiasi nederamai, nevalia sekti jų pavyzdžiu, bet reikia laikytis teismo kelio, ir jei valdovai tampa savanauddžiai, ištikimybė žmoniškumui tampa svarbesnė už lojalumą valdovui⁴⁶.

Konfucijus, kaip ir Jėzus, nesiekė pakeisti ano meto socialinės santvarkos. Jo tikslas buvo maksimaliai humanizuoti ir harmonizuoti esamą santvarką. Jis nepropagavo visų žmonių socialinės lygybės, bet pabrėžė visų lygią pareigą atlikti savo specifinę socialinę užduotį. Nors visi gimsta lygūs ir visi vienodai yra pašaukti mokytis ir lavintis, būti kilnūs ir siekti išminties, tačiau konkreti socialinė padėtis negali būti visų vienoda. Šio skirtumo neįmanoma panaikinti. Blogas yra ne pats skirtumas, bet piktnaudžiavimas juo. Mokydamas jaunesniuosius pagarbumo vyresniesiems, o vyresniuosius nuoširdaus rūpesčio jaunesniaisiais, Kon-

fucijus iš esmės išsprendžia žmonių socialinės nelygybės problemą. Jis moko žmones atidumo ir geranoriškumo vieni kitiems. Sūnus su nuoširdžia pagarba turi paklusti tėvui, tačiau tėvas yra įpareigotas nuoširdžiai rūpintis sūnumi. Pavaldinys privalo būti lojalus valdovui, o valdovas savo ruožtu turi būti sąžiningas ir rūpintis pavaldinių gerove. Visi žmonės yra lygūs tuo, kad turi savo pareigas ir yra atsakingi prieš Dangų.

Konfucianistinė pagarba tėvams turi ne tik socialinį, bet ir transcendentinį matmenį. Ji giliausia savo esme yra įsišaknijusi pagarboje Dangui. Žmogus turi pareigą būti dėkingas Dangui už gyvenimo dovaną. Pagarba tėvams taip pat susijusi su šia dovana. Geriausias atsidėjimas Dangui, tėvams ir visuomenei – tai nuolatini moralinis ir intelektualinis ugdymasis, kuris tobulina individą ir veda visuomenės tobulėjimo link.

Su pagarba tėvams glaudžiai susijęs protėvių gerbimas, o šis savo ruožtu – su praeities išminčių bei herojų kultu. Vertindami šį kultą krikščioniškosios teologijos požiūriu ir neturėdami išankstinio neigiamo nusistatymo, jame galime rasti daug pozityvių aspektų. Kinijos Respublikos (Taivano) katalikų vyskupų konferencijos pirmininkas kardinolas Paul Yu Bin (Yü Pin, 1901–1978) įtikinamai argumentavo, kad krikščionybė suderinama su giliai visų kinų sąmonėje įsišaknijusiu vadinamuoju Konfucijaus kultu: „Drauge su pagarba tėvams ėjo mūsų pagarba mokytojams. [...] Jei buvo teisinga ir tinkama, kad kinas gerbtų savo mokytoją, ar juo labiau nederėjo mums parodyti

ypatingą pagarbą Konfucijui, mokytojų mokytojui, mūsų intelektualinės ir moralinės elgsenos modeliui?“⁴⁷

Konfucijui teikiamoje pagarboje, taip pat ir apeigomis išreiškiamoje, galima išskirti du aspektus. Visų pirma, tai pagarba istoriniam Konfucijui – išminčiui, kurio nuopelnus kinų tautai ir žmonijai būtų sunku pervertinti. Antra, tai pagarba Konfucijui kaip išminties ir mokslingumo įsameninimui. Panašia pagarba apsuptas legendinis generolas Guan Yu, kuris gerbiamas kaip teisingumo įkūnijimas arba populiarusis Mazu kultas – dieviškojo gailestingumo įsameninimas. Perdėtas ir neobjektyvus kritiškumas yra linkęs tokius kultus atmesti kaip priešingus krikščionybei. Ypač klaidinantis yra apeigomis pagerbiamų asmenų vadinimas „dievais“. Religijotyrimu požiūriu jie yra ne dievai, bet herojai, ypatingai nusipelnusios paradigminės asmenybės, taigi krikščioniškais kategorijomis tariant, „šventieji“. Kardinolas P. Yu Bin

tvirtai laikėsi nuomonės, kad kinų „liaudiškos apeigos turi būti priimtos ir gerbiamos. Jos turi būti laikomos ne prietaisais, bet teisėtomis praktikomis.“⁴⁸

Nešališkai vertindami šiuos kultus turime pripažinti du svarbius jų aspektus. Pirma, jie yra saviti Kinijos ir visai Rytų Azijos pasaulėjautai, ir todėl negali būti vertinami pagal Vakarų kultūros stereotipus, nes kiekviena kultūra turi negincijamą teisę išlaikyti savo tapatumą ir savitumą. Antra, šie kultai iš esmės yra nukreipti į autentiškų dieviškųjų savybių pagerbimą – išminties, teisingumo, gailestingumo ir pan. Jų susiejimas su istorinėmis asmenybėmis yra antraeilės reikšmės. Todėl giliausia prasme jie gali būti laikomi autentiško religingumo išraiškomis, nors turi neįprastą ligšiolinei vakarietiškai-krikščioniškai kultūrai pobūdį. Be abejo, galutinis sprendimas apie jų suderinamumą su krikščionybe neturėtų būti daromas neatsiklausus kompetentingų Bažnyčios autoritetų.

IŠVADOS

Konfucianizme galima rasti daugelio svarbių krikščioniškosios doktrinos aspektų atitikmenų. Tai teikia pagrįstos vilties dėl abiejų didžiųjų mokymų dialogo vaisingos plėtos. Vis dėlto, nepaisant visų panašumų, yra akivaizdu, kad konfucianizmas yra labiau socialinis ir humanistinis mokymas, o krikščionybė labiau religinė doktrina. Šis skirtumas veikiau intriguoja nei yra kliūtis geranoriškam ir nešališkam dialogui.

Pagrindinis konfucianizmo siekinys – individo ir visuomenės visapusiškas tobulėjimas. Kiti konfucianizmo tikslai taip pat iš esmės orientuoti ne į amžinąjį gy-

venimą po mirties, bet į šį pasaulį. Tuo konfucianizmas ryškiai skiriasi nuo krikščionybės. Bent iš pirmo žvilgsnio. Vis dėlto, Transcendencija turi savo vietą konfucianizme. Kaip krikščionybė Trejbinį Dievą, taip konfucianizmas Dangų suvokia kaip aukščiausią Suvereną, visatos Priežastį ir žmonijos Viešpatį. Dangus, anot konfucianistinio mokymo, ne tik yra įdiegęs į žmogaus širdį prigimtinių moralumą, bet ir stebi bei vertina individo elgesį. Tuo tarpu krikščioniškojo mokymo centre – Dievo Sūnaus Įsikūnijimas ir eschatologinės temos. Socialinės ir žemiškos problemos krikščionims daž-

niausiai yra antrame plane. Jomis individas domisi ir jų sprendimui pasišvenčia ne dėl jų pačių, o dėl meilės Kristui. Savo sielos išganymo krikščionis siekia taip pat ne tiek dėl savęs, kiek dėl Dievo meilės ir Jo garbės. Dangaus karalystė, nors prasideda šiame pasaulyje, tačiau savo tobulumą pasieks amžinajame gyvenime: „Mano karalystė ne iš šio pasaulio“ (Jn 18, 36).

Vis dėlto šių krikščioniškojo mokyimo aspektų negalime vienareikšmiškai suabsoliutinti ir nepagrįstai supriešinti su konfucianizmo teiginiais. Dievo Iškūnijimas įvyko dėl žmonių išganymo, todėl galime tvirtinti, kad krikščionybė taip pat yra orientuota į žmogų. Nors krikščionys siekia amžinojo gyvenimo po mirties, tačiau lygiai suvokia dabartinio gyvenimo ypatingą svarbą. Šią nuostatą pabrėžia Evangelijoje pagal Luką perteikiami Jėzaus žodžiai: „Dievo karalystė jau yra tarp jūsų“ (Lk 17, 21). O Išganytojo pamokymas „kiek kartų tai padarėte vienam iš šitų mažiausiųjų mano brolių, man padarėte“ (Mt 25, 40) įspėja krikščionis netapti pernelyg „eschatologiškais“.

Konfucianizmas nekalba apie žmogaus išganyimą, meilės santykį tarp Dievo ir žmogaus, nenurodo eschatologinių tikslų. Jis, priešingai nei krikščionybė, neturi išvystytos teologijos. Į visus žmogui rūpimus egzistencinius klausimus siekia atsakyti konfucianistinė kosmologija ir antropologija. Konfucianizmas neoperuoja tokiomis sąvokomis kaip Apreiškimas ir Išganytojas, kurios yra bazinės krikščionybei. Individo ir visuomenės galutiniai tikslai nusakomi kitokiomis, kinų mentalitetui būdingomis sąvokomis: žmoniškumas, harmonija, dan-

giškasis principas. Dangaus valia konfucianizme yra viena pagrindinių idėjų, kuri perteikia žmogaus santykį su Dievybe. Ji skatina dėti pastangas kuo geriausiai realizuoti savo pašaukimą. Galima sakyti, kad konfucianistinėje Dangaus valioje atsiskleidžia tam tikras Dievo apreiškimas, kuris veda žmoniją galutinio išsipildymo link.

Krikščionybė pabrėžia, kad išganyimą žmogus gali pasiekti tik su Dievo pagalba. Dievo malonė yra absoliučiai būtina, nes vien savo jėgomis individas yra nepajėgus pasiekti galutinio savo gyvenimo tikslo. Tuo tarpu konfucianizmas labiau akcentuoja paties individo pastangas. Žmogui skirta lavinti dorybes ir mokytis, kad tobulėtų ir sėkmingai realizuotų savo pašaukimą. Dangus yra įdiegęs į žmogaus prigimtį moralinės atsakomybės supratimą. Šią brangią Dangaus dovaną kiekvienas individas turi savyje rūpestingai ugdyti.

Krikščionims esminė Dievo pagalba yra dovanota Jėzaus Kristaus atpirkimo slėpinyje, o konfucianistams ji glūdi pačioje žmogaus prigimtyje. Teoriškai krikščionybėje žmogaus pastangos lygiai taip pat būtinos pasiekti gyvenimo tikslą, t. y. išganyimą, kaip ir konfucianizme. Vis dėlto, kai akcentuojama, kad be Dievo malonės asmuo yra nepajėgus realizuoti savo gyvenimo tikslo, praktiniame krikščionių gyvenime asmeninės pastangos dažnai nelaikomos svarbiausiomis ir lemiamomis. Krikščionys labiau linkę laukti Dievo malonės ir pasitikėti antgamtine pagalba. Tuo tarpu konfucianistai visą dėmesį sutelkia į savo pačių žmogiškas pastangas.

Esminiu konfucianizmo ir krikščionybės dialogo pagrindu galėtų tapti abiem mokymams bendras požiūris,

kad dabartinė žmogaus situacija yra neišbaigta. Abu mokymai sutaria, kad žmogus yra pašauktas dėti pastangas savęs išstobulinimui ir siekti tikslo, kuris

pranoksta dabartinę būklę. Šis siekis turi tęstis visą žmogaus gyvenimą, suteikdamas jo egzistencijai transcendentinę prasmę.

Literatūra ir nuorodos

⁴¹ Žr. Mary E. Tucker, Introduction. Kn. Tu Weiming, Mary E. Tucker, *op. cit.*, p. 8–9.

⁴² Žr. *Lunyu*, IV, 15.

⁴³ *Lunyu*, XIV, 4.

⁴⁴ *Mengzi*, 6A, 10. Šioje Mencijaus gyvenimo nuostatoje sunku būtų neįžvelgti analogijos su Jėzaus gyvenimo pozicija.

⁴⁵ *Lunyu*, IV, 18.

⁴⁶ Žr. John Knoblock, *Xunzi. A Translation and Study of the Complete Works*. Vol. 3. Stanford University Press, 1994, p. 251–252.

⁴⁷ Paul Yu Pin, Christianity in China, *Life*. Chicago, January 13, 1947, p. 39–40.

⁴⁸ Charles Pan, *op. cit.*